

**การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยเพื่อผลิตก๊าซหุงต้ม
ของชุมชนศิระะอโคกจังหวัดศรีสะเกษ**
**Solid Waste Management Participation for Cooking Gas
Production of Srisa Asoke Community in Si Sa Ket Province**

แก่นฟ้า แสนเมือง

คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จ.อุบลราชธานี 34190

E-mail: kheanfa@yahoo.com

บทคัดย่อ

การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยเพื่อผลิตก๊าซหุงต้มของชุมชนศิระะอโคกจังหวัดศรีสะเกษ เป็นการศึกษาที่มุ่งค้นหาคำตอบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมในการกำจัดขยะมูลฝอย มีรูปแบบอย่างไร เก็บข้อมูลโดยประยุกต์ใช้เทคนิคการสนทนากลุ่มเจาะจง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบข้อสรุปที่สำคัญ 3 ประการ คือ หนึ่ง การสร้างความตระหนักและทัศนคติให้เห็นว่า “ขยะคือทอง” มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างชัดเจน สอง เทคโนโลยีที่เหมาะสมและพลังของศีลสมาธิ ปัญญา นำไปสู่วิสัยทัศน์ “ขยะเป็นทองและเป็นธรรม” เป็นปัจจัยสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน สาม ความยั่งยืนของการมีส่วนร่วมของชุมชนเกิดจากการ “ผุดบังเกิดของจิตสำนึกสาธารณะ” ภายใต้การครบรอบของ “ศีล สมาธิ ปัญญา” จากการวิเคราะห์จะเห็นว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนศิระะอโคกจังหวัดศรีสะเกษ เป็นผลของการสร้างการตระหนักรู้ถึงปัญหาของขยะว่า เป็นทุกข์ร่วมกันของชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนทัศนคติต่อขยะว่า เป็นสิ่งมีคุณค่าต่อการปฏิบัติธรรมตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา มีผลสำเร็จคือการ “ผุดบังเกิดของจิตสำนึกสาธารณะ” ของชุมชนมากขึ้น ๆ ตามลำดับ ซึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืนในอีกหลายประเด็นปัญหาในที่สุด

คำสำคัญ: ก๊าซชีวภาพ ขยะมูลฝอย จิตสำนึกสาธารณะ การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstract

Solid Waste Management Participation for Cooking Gas Production of Srisa Asoke Community in Si Sa Ket Province is aimed to study how the process of solid waste management participation is created. Data collected by applying the focus group

discussion, in-depth interview and participatory observation. The study revealed three significant conclusions : Firstly; The creation of awareness and attitude as that “garbage is gold” is related to community participation clearly. Secondly; The appropriate technology and the power of precept, meditation and wisdom has led to the vision as “Garbage is gold and Dharma” which is the important factor of community participation. Thirdly; The sustainable of community participation revealed and confirmed form “emergence of public consciousness” which happened under the convergence of precept, meditation and wisdom. The analysis assumed that community participation of Srisa Asoke Community, Si Sa Ket province is resulted from the awareness of garbage is a common problem leading a change of attitude that waste is a valuable practice of precept, meditation and wisdom. The success is the “emergence of public consciousness” of the community has gained more and more respectively, leading to sustainable community involvement in many issues finally.

Keywords: Biogas, solid waste, Public Consciousness, community participation

1. บทนำ

การพัฒนาประเทศสู่ความเป็นสังคมทันสมัยเปลี่ยนแปลงแบบประเทศตะวันตก ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ละเลยวิถีชีวิตที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย ในปัจจุบันคนไทยทำงานเพื่อหาเงินใช้จ่ายในการซื้อความสะดวกสบายแบบใหม่ซึ่งเกินความจำเป็น กลายเป็นความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยการเปลี่ยนค่านิยมจากความเป็นอยู่แบบพอเพียงสู่สังคมกินทิ้งกินขว้าง (Throw away society) ทำให้เกิดปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยและการขาดแคลนพลังงาน การพัฒนาตามระบบทุนนิยม บริโภคนิยม ทำให้คนในสังคมต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมาก การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ยืนอยู่บนพื้นฐานที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลและสังคมบรรลุซึ่งความดีสุขจากการมีชีวิตอยู่ในโลกของวัตถุภายใต้เงื่อนไขของทรัพยากรที่จำกัด (อภิรัช พันธ์เสน. 2547) จึงเป็นไปได้ยาก ค่านิยมการสะสมเพื่อสร้างความร่ำรวยได้กลายเป็นความหรุหรา ฟุ่มเฟือย ซึ่งเป็นที่มาของการเกิดขยะจำนวนมากและกลายเป็นปัญหาของสังคม การทิ้งภาระการจัดการขยะให้เป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่รับผิดชอบทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายขยะไปทิ้งสร้างความเดือดร้อนไปสู่อีกพื้นที่หนึ่ง จนเกิดการต่อต้านจากประชาชนในพื้นที่นั้น

ในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมามีปริมาณขยะมูลฝอยของประเทศไทยเพิ่มขึ้นทุกปี ในปี 2538 มีปริมาณมูลฝอยเกิดขึ้นประมาณวันละ 34,492 ตัน และเพิ่มขึ้นเป็นวันละ 39,211 ตัน ในปี

พ.ศ. 2548 โดยมีอัตราเพิ่มเฉลี่ยประมาณ ร้อยละ 1.58 ต่อปี (กรมควบคุมมลพิษ, 2552) การจัดการขยะมูลฝอยของประเทศไทยมีอยู่ 3 รูปแบบคือฝังกลบกว่าร้อยละ 90 เผาร้อยละ 3 และนำไปใช้ประโยชน์เพียงร้อยละ 7 (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2552 ด้วยวิธีการเช่นนี้ไม่เพียงแต่ทำให้สูญเสียงบประมาณจำนวนมากเท่านั้น หากแต่ยังไม่สามารถแก้ปัญหาขยะของชุมชนได้อย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากปริมาณการทิ้งขยะยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ขยะในหลุมฝังกลบส่งกลิ่นเหม็น มีน้ำขยะไหลออกมาเกิดเป็นมลพิษทางอากาศในชุมชน น้ำขยะที่ซึมลงในพื้นที่ดินส่งผลกระทบต่อน้ำใต้ดินซึ่งคนในชุมชนใช้บริโภค เป็นการทำลายสุขภาพของชุมชน ค่าใช้จ่ายในการจัดการขยะตั้งแต่หย่อนขยะลงถังจนถึงนำไปฝังมีราคาสูงขึ้น สำหรับค่าบริการจัดการขยะทั่วไปราคาจะไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับพื้นที่ เช่น ที่จังหวัดเชียงใหม่ค่าจัดการขยะประมาณตันละ 700-800 บาท ส่วนเทศบาลหรืออบต.ทั่วไปมีค่าจัดการขยะ 300 บาทต่อตัน พื้นที่ในกรุงเทพมหานครแต่ละจุดก็ไม่เท่ากันบางเขตราคาสูงกว่า 500-600 บาทต่อตัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2552) ถ้าคิดที่ค่าเฉลี่ยทั้งประเทศจะตกตันละ 500-567 บาท

ความพยายามแก้ปัญหาเรื่องขยะมูลฝอย มีการรณรงค์ให้เกิการมีส่วนร่วมกันอย่างแพร่หลายทั่วโลก แต่ละพื้นที่พยายามค้นคิดบริบทที่เหมาะสมกับค่านิยมของสังคมนั้น ๆ ซึ่งแตกต่างกันไปเพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วม ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

1) ปัจจัยภายนอก โดยการใช้เงื่อนไขภายนอก เช่น ผลตอบแทนที่จะได้รับ เป็นตัวผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย เช่น ค่าแสตริสอร์ท จังหวัดกาญจนบุรี มีห้องพัก 120 ห้อง ซึ่งในแต่ละวันมีการผลิตอาหารเพื่อรองรับทั้งพนักงานและแขกที่เข้าพักกว่า 400 คน ทำให้มีขยะอินทรีย์มากถึง 220-350 กิโลกรัมต่อวัน ซึ่งเป็นภาระที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการนำขยะไปทิ้งเป็นจำนวนเงินไม่น้อยต่อปี จึงได้สร้างระบบถังหมักก๊าซชีวภาพขึ้นจากการใช้งานสามารถกำจัดขยะอินทรีย์ได้ทั้งหมดและนำก๊าซชีวภาพไปใช้ในการหุงต้มภายในโรงครัว ช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายด้านเชื้อเพลิงได้ถึง 680 บาท/วัน หรือ ปีละประมาณ 250,000 บาท นอกจากนี้การที่เหลือจากการหมักยังกลายเป็นปุ๋ยอินทรีย์ชั้นดีและนำไปใช้ในแปลงเพาะปลูกพืชผัก และต้นไม้ในไรส์อร์ทนี้ด้วย (Thai biogas, 2553)

2) ปัจจัยภายใน โดยใช้คุณธรรมในจิตใจที่ประกอบด้วยจิตสำนึกแห่งการเสียสละเพื่อผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นปัจจัยสำคัญของความร่วมมือในการจัดการขยะมูลฝอยโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนส่วนใหญ่จะเกิดในองค์กรทางด้านศาสนาเช่น

มูลนิธิพุทธรณีอจี แห่งไต้หวัน ได้ใช้พุทธปรัชญาว่าด้วยพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกตามแนวทางของพุทธมหายาน มีการสร้างศูนย์คัดแยกขยะหลายจุดที่กรุงไทเป โดยแต่ละจุดจะมีสมาชิก

เสียสละเวลาผลิตเปลี่ยนหมุ่นเวียนมาช่วยเป็นแรงงาน ในการคัดแยกขยะที่รับมาจากชาวบ้าน ในเขตนั้น มาแยกเป็นหมวดหมู่ จากนั้นนำขยะที่แยกไปขาย นำรายได้เป็นทุนดำเนินงานทาง ด้านสาธารณกุศลขององค์กร (สุวิดา แสงสีหนาท, 2549)

ดังนั้นการแก้ปัญหาดังกล่าวจึงต้องทำอย่างบูรณาการทั้งทางวัตถุ และจิตสำนึก โดยการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยมาผลิตก๊าซชีวภาพใช้ในการหุงต้ม โดย ผู้สร้างขยะทุกคนในสังคม ซึ่งแนวทางดังกล่าวมีคำถามตามว่าจะทำกันอย่างไร

1.1 การจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนชาวโคก

ความพยายามแก้ปัญหาเรื่องขยะมูลฝอยและพลังงานทดแทนมีการณรงค์กันอย่าง แพร่หลายทั่วประเทศโดยเฉพาะในกลุ่มของชุมชนชาวโคกซึ่งให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เป็นอย่าง มากจนกระทั่งจัดให้เป็นความสำคัญอันดับต้นๆ ของแผนพัฒนาชุมชน โดยทั่วไปการ เกิดชุมชนจะเกิดขึ้นโดยกลุ่มของเครือญาติหรือพื้นที่ของการประกอบอาชีพ โดยมีวิถีชีวิตและ ความเป็นอยู่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสังคมเดิม แต่กลุ่มชุมชนชาวโคกจะแตกต่างจากชุมชน อื่นๆ คือเป็นชุมชนที่สร้างขึ้นโดยเจตนาซึ่ง สมบัติ จันทวงศ์ (2531) กล่าวว่า

“ชุมชนที่สร้างขึ้นโดยเจตนา เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผู้คนจำนวนมากได้ถอน ตัวออกจากสภาพความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างหยาบและเฟื่องฟูเพียง มาสร้างสังคมใหม่ที่มีความ ไม่แน่นอน เต็มไปด้วยความลำบากและความแร้นแค้นแทน เนื่องจากความล้มเหลวของ สังคมแห่งวัตถุที่ไม่สามารถสร้างความสุขให้แก่จิตใจได้ แบบแผนของชุมชนที่เกิดขึ้นใน ลักษณะนี้มีอยู่มากมาย บางชุมชนยึดหลักการทางศาสนาเป็นหลักในการดำรงชีวิต”

จากการที่ชุมชนชาวโคกเป็นชุมชนที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ใน ประเทศไทย คนในชุมชนส่วนใหญ่อพยพจากพื้นเพเดิมจากแทบทุกภาคของเมืองไทย มาร่วม กันอยู่สร้างชุมชนใหม่เพื่อเป็นสำหรับการปฏิบัติศาสนธรรมตามแนวทางสันติโคก ชาว ชุมชนจะถือศีลอย่างน้อยห้าข้อ ละอบายมุข และรับประทานอาหารมังสวิรัต อาชีพส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญกับความจำเป็นพื้นฐานที่เรียบง่าย ซึ่งเกี่ยวข้องอยู่สามอย่าง ที่เรียกกันติดปาก ในหมู่ชาวโคกว่า “สามอาชีพกฐาติ” ได้แก่การทำกสิกรรม ไร่สวนพืช ไม่ใช่ปุ๋ยเคมีและสารเคมี กำจัดศัตรูพืช การทำปุ๋ยสะอาดคือปุ๋ยที่ไม่เป็นพิษต่อคนและสิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่เป็นปุ๋ยที่ เกิดจากกระบวนการย่อยสลายของอินทรีย์วัตถุ และสุดท้ายคือการจัดการขยะหรือเรียกกัน สั้นๆ ว่า “ขยะเอ๋ย” มีการจัดระบบสังคม ความเป็นอยู่ที่ชาวโคกเรียกว่า ระบบสาธารณโภคี คือมีการกินใช้ร่วมกันอย่างเป็นกองกลางในลักษณะครอบครัวหน่วยใหญ่ (primary family unit) เป้าหมายของชุมชนคือการทำงานเสียสละให้กับชุมชนและสังคมบนพื้นฐานของการพึ่ง ตนเอง บุคคลไม่มีการถือครองสมบัติเป็นของตนเอง มีกิจกรรมหลายอย่างที่ใช้เพื่อการพึ่งพา ตนเองของชาวชุมชนและคนชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกันซึ่งชาวโคกจะเรียกว่าฐานงาน โดย

คนในชุมชนสามารถเลือกทำงานได้ตามความถนัดและความสามารถ และแต่ละฐานงานจะพยายามผลิตวัตถุดิบเพื่อสนองตอบความต้องการของฐานอื่นโดยไม่คิดมูลค่า และพยายามนำขยะจากฐานงานอื่นกลับมาใช้ประโยชน์ให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะฐานโรงครัว นอกจากใช้พลังงานจากไม้ฟืนและถ่านจากฐานพลังงานแล้วยังมีการซื้อก๊าซหุงต้มจากร้านค้านอกชุมชนอีกด้วย จากการสอบถามผู้รับผิดชอบฐานครัวพบว่ายังต้องการความสะดวกและรวดเร็วในการติดไฟเพื่อปรุงอาหาร ซึ่งมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเดือนละประมาณ 1,980 บาท (ใบเฟียร ชาวหินฟ้า, 2552)

ปัญหาที่สำคัญคือขยะมูลฝอยที่เหลือทิ้งจากโรงครัวและศาลาส่วนกลางเป็นขยะอินทรีย์ที่เกิดการเน่าเหม็นง่ายต้องมีการจัดการวันต่อวัน แม้กระนั้นก็ยังมีความเสี่ยงเรื่องมลภาวะเนื่องจากขยะที่เป็นเศษพืชผักถูกเทรวมกันกับเศษอาหารหรือที่เรียกว่าขี้หมูจึงทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความรังเกียจ เมื่อสับบดรวมกันทำให้เกิดความเลอะเทอะ กระบวนการกำจัดขยะมูลฝอยจะมีผู้รับผิดชอบอย่างน้อย 2 คนช่วยกันขนใส่รถกระบะเป็นระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร นำไปฝังกลบเพื่อทำปุ๋ยหมักทำให้เปลืองแรงงานและค่าใช้จ่ายในการขนย้ายบางครั้งหากรถกระบะเกิดชำรุด ขยะมูลฝอยเหล่านั้นจะถูกทิ้งไว้จนเน่าเหม็นกลายเป็นแหล่งเพาะแมลงวันซึ่งเป็นพาหะนำโรคและสร้างความรำคาญให้แก่คนในชุมชน

ดังนั้นการนำขยะมูลฝอยเหล่านั้นมาผลิตเป็นก๊าซชีวภาพน่าจะเป็นการแก้ปัญหาให้กับชุมชนของชาวอโศกได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะชุมชนศิระะอโศก ซึ่งตั้งอยู่หมู่ 15 ต.กระแซง อ.กันทรลักษ์ จ.ศรีสะเกษ เป็นหนึ่งในชุมชนของชาวอโศก ที่กระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย และเนื่องจากเป็นชุมชนชนบทซึ่งมีการเพาะปลูกเป็นอาชีพหลัก และปัจจัยสำคัญในการผลิตคือปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งเกิดจากกระบวนการย่อยสลายของอินทรีย์วัตถุอันเป็นของเสียจากระบบการผลิตก๊าซชีวภาพ

1.2 กระบวนการเกิดก๊าซชีวภาพ

ก๊าซชีวภาพเป็นก๊าซที่เกิดจากกระบวนการย่อยสลายอินทรีย์วัตถุทางชีวภาพแบบไร้ออกซิเจนที่มีจุลินทรีย์หลากหลายกลุ่มมาเปลี่ยนอินทรีย์วัตถุที่มีโครงสร้างโมเลกุลซับซ้อนให้เป็นก๊าซชีวภาพซึ่งมีองค์ประกอบหลักได้แก่ก๊าซมีเทน (CH_4) ประมาณร้อยละ 60-70 ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO_2) ประมาณร้อยละ 28-38 ก๊าซอื่นๆ เช่นไฮโดรเจนซัลไฟด์ (H_2S) และไนโตรเจน (N_2) เป็นต้นประมาณร้อยละ 2 ในกระบวนการย่อยสลายขั้นสุดท้ายจะได้ปุ๋ยอินทรีย์ซึ่งเป็นกากของระบบกำจัดขยะนั่นเอง

เนื่องจากก๊าซชีวภาพมีก๊าซมีเทนเป็นส่วนประกอบหลัก ทำให้มีคุณสมบัติจุดติดไฟได้ดีจึงสามารถนำไปใช้เป็นพลังงานทดแทนเชื้อเพลิงอื่นๆ ได้ (ตารางที่ 1)

จากคุณสมบัติดังกล่าวจึงมีการนำก๊าซชีวภาพไปประยุกต์ ใช้งานในรูปแบบต่าง ๆ เช่น

- (1) เผาเพื่อใช้ประโยชน์จากความร้อนโดยตรง เช่น ใช้เป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้ม การอบแห้ง และหม้อต้มไอน้ำ (Steam Boiler) เพื่อใช้ผลิตกระแสไฟฟ้า เป็นต้น
- (2) ใช้เป็นเชื้อเพลิงในการขับเคลื่อนเครื่องจักรสันดาปภายในต่างๆ เช่น เครื่องยนต์เบนซินและเครื่องยนต์ดีเซล เป็นต้น

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบก๊าซชีวภาพ 1 ลบ.ม. กับเชื้อเพลิงชนิดอื่นๆ

ลำดับ	รายการ	ค่าความร้อน เทียบเท่า	หน่วย	เทียบเป็น มูลค่า(บาท)
1	ก๊าซหุงต้ม (LPG)	0.46	กก.	8.28
2	น้ำมันเบนซิน	0.67	ลิตร	29.11
3	น้ำมันดีเซล	0.60	ลิตร	19.21
4	น้ำมันเตา	0.55	ลิตร	8.25
5	ไม้ฟืน	1.50	กก.	1.80
6	ไฟฟ้า	1.20	ยูนิิต	4.83

(มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555 ; กรมธุรกิจพลังงาน, 2555)

แม้ว่าขยะมูลฝอยจะสร้างปัญหาต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม แต่จุดเด่นที่สำคัญคือสามารถใช้เป็นวัตถุดิบในกระบวนการผลิตก๊าซชีวภาพซึ่งสามารถใช้เป็นก๊าซหุงต้มทดแทนถ่าน ไม้ฟืน และก๊าซปิโตรเลียมเหลว (LPG: Liquefied Petroleum Gas) ที่มีแนวโน้มขาดแคลนหากมีการจัดการที่เหมาะสมจะสามารถสร้างมูลค่าจากขยะได้

1.3 วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยเพื่อผลิตก๊าซหุงต้มของชุมชนศิระะอโศก จังหวัดศรีสะเกษ โดยการบูรณาการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR: Participatory Action Research) กับหลักศีล สมาธิ ปัญญา

1.4 การบูรณาการศีล สมาธิ ปัญญา และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอย

การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการแสดงออกถึงจิตสำนึกของบุคคลอันหลากหลายที่มีต่อชุมชน ดังนั้นในการให้บุคคลเกิดความตระหนักถึงปัญหาของขยะมูลฝอยของสังคมร่วม

กัน แล้วคิดหาเหตุของปัญหา วางแผนงาน ปฏิบัติการแก้ไขปัญหารับประโยชน์และประเมิ
ผลร่วมกัน (Cohen and Uphoff, 1980) ภายใต้เป้าหมายที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ส่วนศีล
สมาธิ ปัญญา มีความสำคัญที่จะทำให้บุคคลสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติได้อย่าง
ยั่งยืน ถาวร ดังนั้นหากสามารถบูรณาการเข้ากับการมีส่วนร่วมของชุมชน จะทำให้เกิดกรอบ
ของศีล ซึ่งเป็นพันธสัญญาทางสังคมในการปฏิบัติละเว้นสิ่งไม่ดี ให้มีพฤติกรรมในทางที่ดี จน
เกิดความมั่นคง เป็นปกติ เกิดเป็นสมาธิ และหยั่งรู้ แยกแยะ ถึงความดี ความไม่ดีของ
พฤติกรรมแห่งตนได้ด้วยปัญญา โดยคำนึงถึงประโยชน์ของสาธารณะมากกว่าประโยชน์ของ
บุคคล จะมีความสำคัญในการแก้ปัญหาขยะมูลฝอยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การศึกษานี้ได้บูรณาการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR: Participatory
Action Research) และหลักปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อสร้างการตระหนักรู้ในปัญหาขยะ
มูลฝอย แล้วร่วมกันตั้งกฎเกณฑ์หรือพันธสัญญาในการแก้ปัญหาหรือ ศีล ปฏิบัติอย่าง
สม่ำเสมอตามกรอบของศีล จนมั่นคง เป็นสมาธิ ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาในการเปลี่ยนทัศนคติ
เกี่ยวกับขยะมูลฝอย จนเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกระดับ ส่งผลให้เกิดการจัดการเรียน
รู้เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยนำมาผลิตก๊าซชีวภาพและนำไปประยุกต์ใช้งานอย่างครบ
วงจร ชุมชนจะสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนตามแนว “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มีผลต่อ
การลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดขยะมูลฝอยและพลังงานในการหุงต้มนับเป็นกลไกที่เป็นรากฐาน
สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม
อย่างมีประสิทธิภาพ

2. วิธีดำเนินการวิจัย

2.1 แบบแผนการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในรูปแบบของการศึกษา
เฉพาะกรณี โดยขอบเขตของการศึกษาจะเป็นการศึกษาเฉพาะชุมชนของผู้ปฏิบัติธรรมอันมี
อัตลักษณ์ต่างจากชุมชนทั่วไป ซึ่งชุมชนศีระะอโศกจังหวัดศรีสะเกษ เป็นชุมชนที่สอดคล้อง
กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อค้นหาการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยเพื่อผลิตก๊าซ
หุงต้ม โดยการบูรณาการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR: Participatory Action
Research) กับหลักศีล สมาธิ ปัญญา ทั้งนี้เพื่อต้องการหาคำอธิบายเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้
บุคคลเกิดการตระหนักรู้และเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย ซึ่งมีส่วนความสัมพันธ์
ต่อการพัฒนาภายในจิตใจ ที่มีอิทธิพลสำคัญในการสร้างความรับผิดชอบในปัญหาสังคมที่
หลากหลาย อันเป็นบทบาทที่สามารถวัดผลออกมาในรูปของดัชนีบ่งชี้การเกิดการมีส่วนร่วม

การวิจัยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสาร เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการบูรณาการ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการปฏิบัติศิลปะ สมาริ ปัญญา เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติการภาคสนามร่วมกับผู้เข้าร่วมวิจัย การเก็บข้อมูล การประเมินผลและการวิเคราะห์ข้อมูล ศึกษาบริบทชุมชนที่ศึกษา ระบบการผลิตก๊าซชีวภาพจากขยะมูลฝอย

ขั้นตอนที่ 2 ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมภาคสนาม จะเป็นการศึกษาในรูปแบบของการมีส่วนร่วมตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน การมีส่วนร่วมในการสร้างถังหมักก๊าซชีวภาพ การจัดการขยะมูลฝอยมาผลิตก๊าซชีวภาพ และการประเมินผล

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบูรณาการผลการศึกษาเอกสาร และผลการปฏิบัติการร่วมกันตั้งแต่การระดมสมอง การวางแผนงาน การปฏิบัติศิลปะ สมาริ ปัญญา จนเกิด การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการนำขยะมูลฝอยมาผลิตก๊าซชีวภาพ และการประเมินผลร่วมกัน นำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามการวิจัย

2.2 ผู้ร่วมวิจัย

ผู้เข้าร่วมวิจัยเป็นประชากรในชุมชนสี่ระแวกโตกั้งลัน จำนวน ประมาณ 137 คน กลุ่มตัวอย่าง มีรายละเอียดดังนี้

- 1) ชาวชุมชนที่มีส่วนร่วมในการบวนการศิลปะ สมาริ ปัญญา จำนวน 40 คน โดยเลือกจากตัวแทนฐานงาน 20 คน ชาวชุมชน กรรมการชุมชน 10 คน และชาวชุมชนผู้สนใจ 10 คน
- 2) ตัวแทนชาวชุมชนผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 12 คน ในการสนทนากลุ่มเจาะจง (focus group) โดยการเลือกแบบเจาะจงบุคคลที่มีคุณสมบัติและประสบการณ์กับการจัดการขยะมูลฝอยซึ่งเกี่ยวข้องกับฐานงานที่เกี่ยวข้อง
- 3) ตัวแทนชาวชุมชนจำนวน 6 คน เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎี (theoretical sampling)

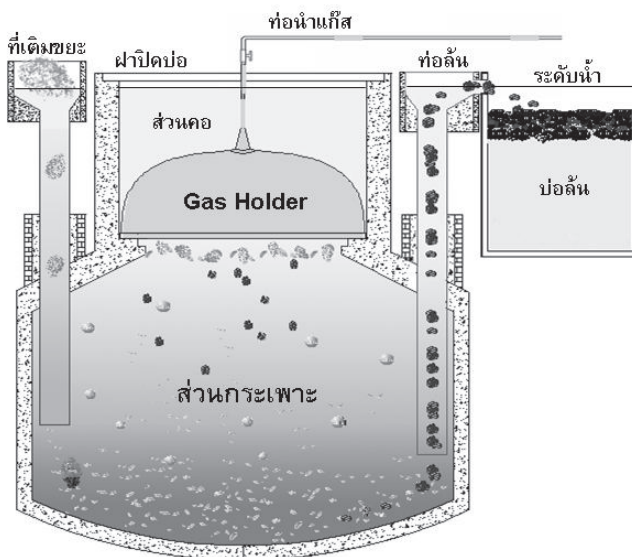
2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยจะแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ เครื่องมือเพื่อสนับสนุนหรือชักนำไปสู่การมีส่วนร่วมและเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

2.3.1 เครื่องมือเพื่อสนับสนุนหรือชักนำไปสู่การมีส่วนร่วม หรือเพื่อสร้างกิจกรรมให้เกิดการมีส่วนร่วมในภาคปฏิบัติ มีดังนี้

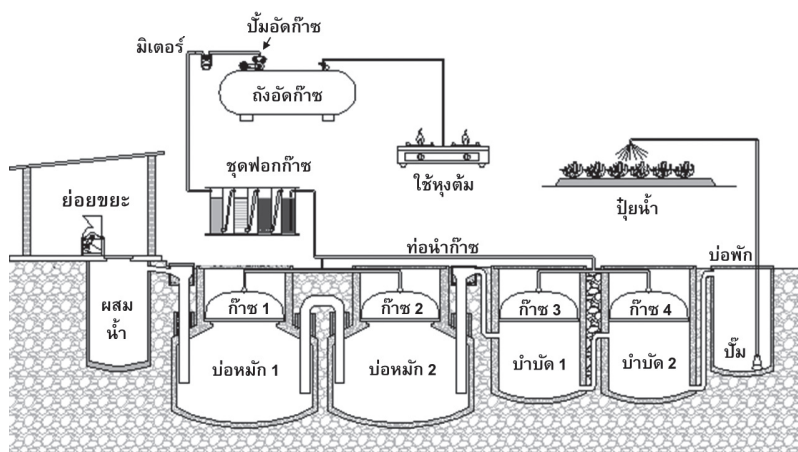
- (1) ระบบผลิตก๊าซชีวภาพ เป็นเครื่องมือเพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการภาคสนาม เพื่อสนับสนุนการจัดการขยะมูลฝอยเป็นก๊าซชีวภาพ เป็นระบบป้อนหมักก๊าซชีวภาพระบบ Fixed Dome Hydraulic Pressure ที่พัฒนาขึ้นโดย Jianan Wang (2551) เป็นระบบที่ง่ายต่อการทำงานและบำรุงรักษา และมีอายุใช้งานกว่า 20 ปี เป็นป้อนขนาด

10 ลูกบาศก์เมตร สามารถขยายได้ง่าย จึงเหมาะกับชุมชนพื้นที่วิจัย (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 ลักษณะของบ่อหมักก๊าซชีวภาพ (W.J. and S Puxin, 2553)

ระบบก๊าซชีวภาพของชุมชนศรีระอโคกจะออกแบบเพื่อรองรับปริมาณขยะวันละ 100 กิโลกรัม ซึ่งจะมีขนาด 20 ลูกบาศก์เมตร (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 ระบบก๊าซชีวภาพที่ชุมชนศรีระอโศก (W.J. and S Puxin, 2553)

(2) กระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเครื่องมือเพื่อให้เกิดการตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาของชุมชน จากหลากหลายมุมมองและหลากหลายระดับของคนในชุมชน เพื่อนำไปสู่การกำหนดวิสัยทัศน์และแผนปฏิบัติงานร่วมกัน

2.3.2 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้

(1) การสนทนากลุ่มเจาะจง (Focus group discussion) เหตุที่เลือกการสนทนากลุ่มเพราะ “ต้องการข้อมูลที่ต้องการตรงประเด็น สำหรับตอบคำถามการวิจัยเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ” (ชาย โพธิ์สิตา, 2550) การสนทนากลุ่มเจาะจงในงานวิจัยนี้ เพื่อกลั่นความคิดเห็นและหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงของการมีส่วนร่วมในการนำขยะมูลฝอยมาผลิตเป็นก๊าซชีวภาพ โดยเลือกประชากรในชุมชนจากกลุ่มผู้เกี่ยวข้องดังกล่าว และเพื่อหาข้อมูลทั่วไป เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และความร่วมมือระหว่างคนในชุมชน

(2) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์รายบุคคล เพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติม ในกรณีที่การสนทนากลุ่มทำได้ไม่ครบประเด็น โดยเฉพาะถึงการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย โดยเลือกสัมภาษณ์ผู้ร่วมวิจัยกลุ่มเดิมบางคนและสมาชิกในชุมชนที่จะเจาะ

(3) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในทุกกระบวนการ ขั้นตอน และทุกโอกาสที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับผู้เข้าร่วมวิจัย เพื่อจะได้ข้อมูลที่เป็ธรรมชาติเชิงประจักษ์

2.4 บริบทของชุมชนที่ศึกษา

การวิจัยทำในพื้นที่ชุมชนศิระะอโศก เพราะเป็นชุมชนของผู้ปฏิบัติธรรม มีอัตลักษณ์เฉพาะ ต่างจากชุมชนไทยอื่นๆ ทั่วไป

ชุมชนศิระะอโศก มีจำนวน 85 หลังคาเรือนประชากรรวมทั้งสิ้นประมาณ 137 คน ส่วนใหญ่เป็นหญิงร้อยละ 60 ชายร้อยละ 40 มีอายุตั้งแต่ 25 ปีขึ้นไปร้อยละ 35 มีผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 15 มีเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีร้อยละ 22 ในแต่ละครอบครัวมีสมาชิกเฉลี่ย 3 คน มีระดับการศึกษาประถมศึกษาร้อยละ 36 มัธยมและอาชีวศึกษาร้อยละ 50 ปริญญาตรีขึ้นไปร้อยละ 14 ส่วนใหญ่มีพื้นฐานอาชีพเกษตรกรรม มีกิจกรรมหลายอย่างที่ใช้เพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวชุมชนและคนชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของซึ่งชาวศิระะอโศกจะเรียกว่าฐานงาน ซึ่งมีอยู่ 20 ฐานงาน

การปกครองของชุมชนศิระะอโศก จะอยู่ร่วมกันในลักษณะบ้าน วัด โรงเรียน มีสมณะ (นักบวชชายชาวอโศก) และสิกขมาตุ (นักบวชหญิง) เป็นผู้บริหารจัดการระดับสูงสุด มีคณะกรรมการชุมชนและญาติธรรมในชุมชน ผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มีอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ซึ่งในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมใดๆ จะต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมของชุมชนโดยมติเสียงข้างมาก ชาวศิระะอโศกผู้ที่ปฏิบัติธรรมสูงกว่าจะได้รับการเคารพและมีหน้าที่เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนให้แก่ผู้อยู่ในสถานภาพต่ำกว่า สมณะและสิกขมาตุซึ่งอยู่ในสถานะสูงสุดทั้งฝ่ายชายและหญิง จะเป็นแบบอย่างอันสูงสุดในการลด ละ กิเลส การไม่มีทรัพย์สินส่วนตัวใดๆ

2.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.5.1 เก็บข้อมูลจากการปฏิบัติการภาคสนามร่วมกัน ซึ่งเป็นข้อมูลของผลจากการนำขยะมูลฝอยมาผลิตก๊าซชีวภาพ แล้วนำข้อมูลมาแสดงให้เห็นทางชุมชนได้รับทราบ เพื่อนำไปสู่การประเมินผลและปรับปรุงการมีส่วนร่วมของชุมชน ข้อมูลที่เก็บเช่นปริมาณขยะที่ใช้ปริมาณก๊าซที่เกิดขึ้น ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการเป็นต้น แล้วนำมาวิเคราะห์ถึงผลตอบแทนจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการปฏิบัติภาคสนาม

2.5.2 เก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเจาะจง (Focus Group) มีการบันทึกภาพและเสียง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน รวมทั้งข้อมูลที่เป็นบรรยากาศ อารมณ์ ความรู้สึกต่างๆ ที่ไม่สามารถบันทึกด้วยเครื่องบันทึกเสียงเพียงอย่างเดียวได้

2.5.3 เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) โดยจะใช้แนวทางเช่นเดียวกับการเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเจาะจง

2.5.4 เก็บข้อมูลจากการสังเกตการแบบมีส่วนร่วม โดยจะเก็บบรรยากาศ อารมณ์ พฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในทุกโอกาสที่เข้าร่วมการดำเนินกิจกรรมโดยการบันทึกเป็นคำพูด (text)

2.6 วิเคราะห์ข้อมูล

จะเริ่มจากการจัดระเบียบข้อมูลในรูปของบันทึกเป็นคำพูด จากนั้นนำมาถอดเทปและพิมพ์คำให้สัมพันธ์แบบคำต่อคำ การแสดงข้อมูล (Data Display) จะนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนาซึ่งมาจากการเชื่อมโยงข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วเข้าด้วยกันจากนั้นนำมาหาข้อสรุปและสร้างความหมายให้ข้อมูลที่แสดงไว้แล้ว วิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการพัฒนาจากข้อมูล (data) ไปสู่ข้อมูลสรุปเชิงทฤษฎี (Theoretical generalization) ซึ่งมีกระบวนการ คือ พัฒนาข้อมูล (data) ไปสู่มโนทัศน์ (concept) และจัดมโนทัศน์เข้าสู่มหาหมวดหมู่ (categories) และพัฒนาหมวดหมู่ของมโนทัศน์ไปสู่ข้อเสนอเชิงทฤษฎี (proposition) (Glaser and Strauss, 1967)

3. ผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีคำถามการวิจัยที่สำคัญ อยู่ 3 ประการ คือ หนึ่ง การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยมาผลิตก๊าซชีวภาพของชุมชนศีรษะอโศกเป็นอย่างไร สอง ศิล สมาธิปัญญา มีความสอดคล้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างไร สาม ความยั่งยืนของการมีส่วนร่วม เกิดขึ้นได้อย่างไร เพื่อตอบคำถามดังกล่าวการวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยเสนอผลการวิจัย 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การสร้างคุณค่าของขยะและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหามลพิษ

กระบวนการสร้างการรับรู้สถานการณ์ปัญหาาร่วมกันของชุมชนถือเป็นจุดสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่สำคัญยิ่ง ทั้งนี้เพราะชาวชุมชนทุกคนต่างแยกย้ายกันทำงานตามฐานที่ตนเองถนัดหรือชำนาญ และฐานขยะถือเป็นฐานงานฐานหนึ่งซึ่งขยะก็เป็นหนึ่งในฐานงานที่มีหัวหน้าฐานงานรับผิดชอบ ซึ่งไม่ต่างจากระบบการบริหารชุมชนโดยทั่วไปที่มีหน่วยงานกำกับจัดขยะโดยเฉพาะ แต่ละคนจะทิ้งภาระในการจัดการขยะให้กับหน่วยงานดังกล่าว ซึ่งมีขีดจำกัดในการจัดการขยะ ดังนั้น การสร้างการรับรู้เพื่อให้ทุกคนได้ตระหนักถึงการที่จะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการขยะนอกเหนือจากหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบจึงถือเป็นกระบวนการที่สำคัญที่นำไปสู่การมีส่วนร่วม

จากการที่ชุมชนศีรษะอโศกเป็นชุมชนผู้ปฏิบัติธรรม มองทุกสรรพสิ่งในเชิงธรรมะขยะจึงถูกนำมาใช้ในเชิงสัญลักษณ์หมายถึงกิเลสในตัวมนุษย์ กิเลสคือเหตุแห่งทุกข์ที่จะต้องหา

ทางดับ กิเลสจึงเป็นขยะส่วนตัว ที่แต่ละคนต้องฝึกฝนเพื่อการลด ละ และทำให้หมดสิ้นไปในที่สุด ดังนั้นการให้คุณค่าและความหมายของขยะว่าเป็นเส้นทางของการปฏิบัติเพื่อให้เกิดมรรคผลทางธรรม การจัดการขยะเป็นการสร้างกุศล ชุมชนจึงให้คุณค่ากับคนที่ทำงานขยะว่าเป็นคนที่มีคุณค่าต่อชุมชน และคนที่ทำงานขยะเองก็เห็นคุณค่าในตนเองจากการทำงานขยะ ซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับชุมชนภายนอกที่เห็นว่าขยะเป็นปัญหาน่ารังเกียจ และเห็นว่าคนที่ทำงานขยะเป็นคนที่ด้อยเกียรติจึงเป็นอาชีพที่ไม่มีใครอยากเลือกและอยากทำ

ดังนั้นชุมชนได้ร่วมกันกำหนดแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับขยะไว้ ดังนี้

- 1) ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบขยะ ทั้งของตนเอง ทั้งในระดับบ้าน ฐานงานและชุมชน คือขยะเศษอาหาร เศษผักและผลไม้ ที่รับประทานที่โรงครัวกลางของชุมชน
- 2) แนวคิดในการจัดการขยะเชิงเศรษฐศาสตร์ ซึ่งชาวชุมชนจะมีความเข้าใจเป็น 2 นัยยะ คือมูลค่าและคุณค่า และให้ความสำคัญของคุณค่ามากกว่ามูลค่า และแนวคิดจะเป็นแบบองค์รวมทั้งระบบ จากข้อมูลปฏิบัติการภาคสนามนำมาคิดมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์เพื่อใช้เป็นแนวทางประเมินผลร่วมกัน (ตารางที่ 2) ส่วนคุณค่าคือประโยชน์ที่เป็นองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

ตารางที่ 2 แนวคิดการจัดการเชิงเศรษฐศาสตร์แบบองค์รวม

รายละเอียด	มูลค่า(บาท)
1. รายได้จากการลดค่าแรงในการจัดการขยะ 1 คน/วัน	45
2. รายได้จากการลดค่าเสียหายในการขนขยะต่อวัน	8
3. รายได้จากการทดแทนก๊าซหุงต้ม/วัน	88.60
รวมเป็นเงินรายได้	141.60
รายจ่ายค่าไฟฟ้าในการเดินเครื่องต่อวัน	11.97
ชุมชนลดค่าใช้จ่าย (141.60-11.97)	129.63

3) ใช้ระบบจิตสำนึกสาธารณะ ในการกำจัดขยะของชุมชนเกิดจากจิตสำนึกของชุมชนต่อประเทศในเรื่องการพึ่งพาตนเองด้านปฏุ พลังงาน ดังนั้นการพัฒนาพลังงานทดแทนจึงเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ชุมชนศรัทธาขอศอกกำหนดบทบาทของตนเองไว้ในการสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น

ดังนั้นแนวทางในการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนศิระะอโศก คือ การสร้างความตระหนักในปัญหาและการเปลี่ยนทัศนคติให้เห็นว่าขยะมีคุณค่าทั้งประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม ทั้งประโยชน์ในการปฏิบัติธรรมชำระจิตใจตัวเอง

ส่วนที่ 2 เทคโนโลยีที่เหมาะสม การมีส่วนร่วมของชุมชน และการปฏิบัติตามศีล สมาธิ ปัญญา : เงื่อนไขและความสำเร็จในการจัดการขยะของชุมชน

ปัจจัยของความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอย ตามความหมายชาวของชุมชน เกิดจาก 3 ส่วนที่สำคัญ คือ

ประการแรก ผลลัพธ์ที่ได้จากระบบโดยตรง คือ ระบบกำจัดขยะของชุมชนก่อให้เกิดก๊าซชีวภาพที่ใช้เป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้ม และกากเป็นปุ๋ย แม้ว่าผลลัพธ์ดังกล่าว ยังไม่สามารถทดแทนก๊าซหุงต้มที่ต้องซื้อมาจากตลาดทั้งหมดก็ตาม แต่ชาวชุมชนถือว่าเป็นระบบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าระบบเดิม เกิดการให้คุณค่า “ขยะคือทอง”

ประการที่สอง คุณค่าที่มีต่อสาธารณะ ความสำเร็จที่ชุมชนประเมินร่วมกัน คือ องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นบนฐานทรัพยากรที่อยู่ในท้องถิ่นใกล้ตัว เป็นการเปลี่ยนสิ่งไร้คุณค่าให้มีคุณค่า ซึ่งเป็นฐานของการพัฒนาในอนาคตและมีคุณประโยชน์ต่อมวลมนุษย เป็นคุณค่าที่ชุมชนมองเห็นในการสร้างองค์ความรู้และเผยแพร่ให้แก่สาธารณะ

ประการที่สาม คุณค่าต่อการปฏิบัติธรรม จากการเป็นชุมชนผู้ไม่ประมาท การกำจัดขยะถือเป็นการสร้างมรรคผลให้กับบุคคล ศีล สมาธิ ปัญญา คือหลักปฏิบัติโดยมีขยะเป็นสื่อเพื่อการเข้าถึงธรรม “ศีลขยะ” คือพันธสัญญาของพันธกิจที่บุคคลตั้งขึ้นเฉพาะตนเพื่อนำไปสู่การจัดการขยะ ทำจนเกิดความแน่วแน่ มั่นคง จนเป็น สมาธิ ซึ่งจะเกิดปัญญา เห็นความน่ารังเกียจหรืออึดอัด ตัวตน ที่ได้ลดลงจากการถือ “ศีลขยะ” คุณค่าของขยะจึงถูกยกระดับสู่ “ขยะเป็นธรรม”

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าเทคโนโลยีที่เหมาะสม เป็นจุดเริ่มต้นของการบูรณาการการมีส่วนร่วมและพลังทางศีลธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นพื้นฐานของชุมชน นำไปสู่วิสัยทัศน์ “ขยะเป็นทองและเป็นธรรม”

ส่วนที่ 3 จัดสำนึกสาธารณะในชุมชนผู้ปฏิบัติธรรม : การก่อเกิด การต่อรอง และความยั่งยืน

จากการศึกษาพบว่าแรงจูงใจในธรรม ของชาวศิระะอโศกในเรื่องขยะที่งานวิจัยใช้เป็นสื่อ (Subject) เกิดขึ้นได้จากการตระหนักถึงปัญหาขยะร่วมกัน เป็นกระบวนการทางพุทธิปัญญา “เห็นขยะเห็นทุกข์ เห็นขยะเห็นธรรม” ในสังคมหรือชุมชนทั่วไปจะใช้ผลประโยชน์หรือสิ่งล่อใจภายนอก คือการทำให้เกิดกิเลสเสียก่อนจึงจะเกิดการมีส่วนร่วม จึงเกิดเป็น “ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์” ไม่ว่าจะเป็นเพื่อทรัพย์สิน หรือสร้างภาพลักษณ์ให้ตนเอง หรือ

แม้แต่มাত্রการจูงใจด้วยภาษีเพื่อกระตุ้นให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วม แต่การมีส่วนร่วมของชุมชนศีระะโศกเกิดจากกระบวนการทางพุทธปัญญา ซึ่งเป็นผลจากการพิจารณาพิเคราะห์พิจารณาว่า อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ และอะไรเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง โดยมี ศีล สมภาณี ปัญญา เป็นหัวใจของการปฏิบัติของปัจเจกบุคคล ทำให้กิเลสความเห็นแก่ตัวถูกเผาด้วยกำลังของพุทธปัญญา โดยมี “ศีล” เป็นเครื่องล่อให้กิเลสปรากฏ

ประสบการณ์ของชาวศีระะโศกในช่วงต้นของการถือ “ศีล” พบว่ากิเลสที่ปรากฏอาจทำให้บุคคลไม่สามารถเอาชนะได้ทั้งหมด อาจจะทำให้บ้าง พลังเพลอบ้าง ผิดพลาดบ้าง เกิดการตอรองกับกิเลสในจิตใจของบุคคล ซึ่งชาวชุมชนเรียกว่าเป็น “สภาวะธรรม” แต่ก็มีปัญญารู้ตนเองว่าต้องปรับปรุงแก้ไข เมื่อทำบ่อยขึ้นในที่สุดก็จะมั่นคง แน่วแน่ หหมดการตอรอง เป็นสมภาณี นั่นคือความเห็นแก่ตัวของบุคคลดับลงด้วยพุทธปัญญาหรือการหยั่งรู้จิตใหม่ที่เห็นแก่ผู้อื่นหรือสาธารณะจะ “ผุดบังเกิดขึ้น” แทนที่และเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ เข้าสู่ความเป็นบุคคลสาธารณะ ทำประโยชน์เพื่อสาธารณะไม่ใช่ เพื่อประโยชน์ส่วนตนอีกต่อไป จิตสำนึกจะแปรเปลี่ยนเป็นจิตสำนึกสาธารณะ พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือช่วยเหลือเป็น “ทาน” ในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ เป็นการมีส่วนร่วมในลักษณะ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมทาน”

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมจะเกิดความยั่งยืนเมื่อบุคคลเกิดการ “ผุดบังเกิด” ของจิตสำนึกสาธารณะ” ขึ้น ซึ่งจะปรากฏเมื่อเกิดการครบรอบของ “ศีล สมภาณี ปัญญา” ซึ่งนำไปสู่พลังทางศีลธรรมของชุมชนจนกลายเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนในที่สุด

4. สรุป วิเคราะห์และเสนอแนะ

จากการวิจัยการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยเพื่อผลิตก๊าซหุงต้มของชุมชนศีระะโศก จังหวัดศรีสะเกษ สรุปผลการวิจัยได้ 3 ประการดังนี้

ประการที่หนึ่ง การสร้างความตระหนักและทัศนคติให้เห็นว่า “ขยะคือทอง” มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างชัดเจน

ประการที่สอง เทคโนโลยีที่เหมาะสมและพลังของศีล สมภาณี ปัญญา นำไปสู่วิสัยทัศน์ “ขยะเป็นทองและเป็นธรรม” เป็นปัจจัยสำคัญของการมีส่วนร่วม

ประการที่สาม ความยั่งยืนของการมีส่วนร่วมเกิดจากการ “ผุดบังเกิดของจิตสำนึกสาธารณะ” ภายใต้การครบรอบของ “ศีล สมภาณี ปัญญา”

จากการวิเคราะห์จะเห็นว่าการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยเพื่อผลิตก๊าซหุงต้มของชุมชนศีระะโศกจังหวัดศรีสะเกษ เป็นผลของการสร้างการตระหนักรู้ถึงปัญหาของขยะว่าเป็นทุกข์ร่วมกันของชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนทัศนคติว่าขยะเป็นสิ่งมีคุณค่าต่อการปฏิบัติธรรมตามหลัก ศีล สมภาณี ปัญญา มีผลสำเร็จคือ การ “ผุดบังเกิดของจิตสำนึกสาธารณะ”

ภายใต้การบรรจบของ “ศีล สมาธิ ปัญญา” ของชุมชนมากขึ้น ๆ ตามลำดับ และกลายเป็นพลังทางศีลธรรมของชุมชน นำไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืนในอีกหลายประเด็นปัญหาในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

1) การนำผลการวิจัยนี้ ไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมายและบริบททางสังคมอื่นๆ การนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ จำเป็นจะต้องคำนึงถึงบริบทของสังคมและชุมชนเป็นอันดับแรก เพราะผลการวิจัยนี้ดำเนินในชุมชนศีระะโศกซึ่งมีอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชนคือชุมชนผู้ปฏิบัติธรรม มี ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นปัจจัยทำให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะที่สูงขึ้น กลุ่มคนใดหรือชุมชนใดที่ไม่มีคุณลักษณะเบื้องต้นนี้อาจมีความยากที่จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับประเด็นปัญหาที่จะนำมาเป็นเงื่อนไขในการสร้างการมีส่วนร่วมด้วย

2) การบูรณาการศีล สมาธิ ปัญญา น่าจะมีการบูรณาการเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา ในระบบการเรียน การสอนในทุกกระดับและในทุกกระบวนการพัฒนาสังคมขององค์กรต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรม

3) บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องกรณีศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกสาธารณะในการจัดการขยะมูลฝอยเพื่อผลิตก๊าซชีวภาพของชุมชนศีระะโศก

5. กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จของบทความนี้เกิดขึ้นอย่างมีคุณูปการจากท่านทั้งหลายที่ได้ทุ่มเทให้คำปรึกษาแนะนำตั้งแต่เริ่มการศึกษาคือท่านอาจารย์ ศ.ดร.อภิชัย พันธเสน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันเพ็ญ ธีระจินดา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี พัฒนพิพิไลไพศาล

นอกจากคณาจารย์ดังกล่าว ผู้วิจัยขอขอบคุณญาติธรรมชาวชุมชนศีระะโศกโดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านสมณะผืนฟ้า อนุตตโร สมณะแก่นหล้า ป้านางศรัทธาธรรม อาจารย์ขวัญดิน สิงห์คำ นางสาวอ่อนเอื้อ สิงห์คำ นางใบเพียร ชาวหินฟ้า นายวิชาญ ก้อนสุวรรณ นายฟ้าพุทธ วัฒนตระกูล นางสาวแซมดาว นาวาบุญนิยม นายผาภูมิ อัมมะทัง นายแก่นแก่น นิลนนท์ นางสุชาดา เรืองฤทธิ์ ที่ให้ความร่วมมือให้ความช่วยเหลือทั้งร่างกายและให้กำลังใจในทุกขั้นตอนทุกท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์ ดร.สมหมาย วันสอน ดร.พรเพ็ญ ศาสตริยาภรณ์ แห่งมูลนิธิบัณฑิตคืนถิ่น

ผู้วิจัยขอขอบคุณเพื่อนๆ บัณฑิตศึกษาร่วมคณะที่ทำให้ความสุข ความมีชีวิตชีวา และให้กำลังใจตลอดเวลา ซึ่งจะคงอยู่ในจิตใจของผู้วิจัยตลอดไปและขออภัยท่านที่เคารพนับถืออีกหลายท่านที่ไม่ได้ประกาศเกียรติคุณมา ณ ที่นี้

6. บรรณานุกรม

- กรมควบคุมมลพิษ. 2552. “ข้อมูลขยะมูลฝอยทั่วประเทศ”. <http://www.pcd.go.th/>. 1 กุมภาพันธ์.
- กรมธุรกิจพลังงาน. 2552. “ข้อมูล/สถิติ”. <http://www.eppo.go.th>. 4 กุมภาพันธ์.
- ชาย โพธิ์สิตา. 2550. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- ไบเพียร ชาวหินฟ้า. 2552. รายงานการประชุมชุมชนศรีระอโศก. ศรีสะเกษ. ชุมชนศรีระอโศก.
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2555. “ฐานข้อมูลเทคโนโลยีชีวภาพ”, เทคโนโลยีก๊าซชีวภาพ. <http://teenet.cmu.ac.th>. 10 กุมภาพันธ์.
- สมบัติ จันทรวงศ์. 2531. รายงานการศึกษาเรื่อง ชุมชนปทุมอโศก: การศึกษาพุทธรูปโตเปี้ย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิธรรมสันติ.
- สุวิดา แสงสีหนาท. 2549. ภูมิปัญญาบูรณาการบนฐานคิดพุทธปรัชญา: ยุทธศาสตร์ทางเลือกในการพัฒนาสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2552. “ชุมชนจากขยะมูลฝอย”. <http://www.oknation.net>. 7 กุมภาพันธ์.
- อภิชัย พันธเสน. 2547. พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิชาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับ เศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : อมรินทร์
- Cohen and Uphoff. 1980. Rural Development Participation: **Concept and Measures for Project Desing Implementation and Evaluation**. Rural Development Center New York : Cornell University.
- Jianan Wang. 2553. **Family Puxin biogas**. <http://www.topsaving.com>. 27 กุมภาพันธ์.
- Thai biogas. 2551. ตามรอยพอเพียงผลิตก๊าซจากขยะเปียก. <http://www.thaibiogas.com/>. 18 มีนาคม.
- W.J. and S Puxin. 2553 .**Family Size Biogas**. <http://www.topsaving.com>. 27 กุมภาพันธ์,
- Glaser, B. and Strauss A. 1967. **The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research**. Chicago: Aldine.